

XOTIRA.TAFAKKUR. INTELELLEKT VA KREATIVLIK

Andijon Davlat Pedagogika Instituti Tabiiy fanlar fakulitet Biologiya yo'nalishi

*101-guruh talabasi **Lug'monjonov Murodiljon***

Andijon Davlat Pedagogika Instituti katta o'qituvchi

Abduraximova Shaxnoza

Annotatsiya; Mazkur maqolada inson ongining asosiy komponentlari bo'lgan xotira, tafakkur, intellekt va kreativlikning mohiyati yoritilgan. Xotira bilimlarni saqlash va o'zlashtirish asosi sifatida tavsiflanadi. Tafakkur esa bu bilimlarni qayta ishlash va muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

Абстрактный; В данной статье описывается сущность памяти, мышления, интеллекта и творчества, которые являются основными составляющими человеческого разума. Память определяется как основа хранения и приобретения знаний. И мышление играет важную роль в обработке этих знаний и решении проблем.

Abstract; This article describes the essence of memory, thinking, intelligence and creativity, which are the main components of the human mind. Memory is described as the basis for storing and acquiring knowledge. And thinking plays an important role in processing this knowledge and solving problems.

Kalit so'zlar: Xotira, tafakkur, intellekt, kreativlik, bilish qobiliyati, ijodkorlik, mantiqiy fikrlash, bilim, rivojlanish..

Ключевые слова: Память, мышление, интеллект, творчество, познание, творчество, логическое мышление, познание, развитие.

Keywords: Memory, thinking, intellect, creativity, cognition, creativity, logical thinking, knowledge, development.

Inson ongining ajralmas qismlari bo'lgan xotira, tafakkur, intellekt va kreativlik birgalikda shaxs rivojlanishi va uning hayotdagi muvaffaqiyatida muhim ahamiyatga ega. Bu tushunchalar o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi xususiyatga ega bo'lib, ular insonning bilish faoliyatida markaziy o'rin tutadi.

Quyida bu elementlarning har biri haqida batafsil soʻz yuritiladi. Xotira inson ongining bilimlarni saqlash va eslab qolish qobiliyatidir. U bir qancha turga boʻlinadi: qisqa muddatli, uzoq muddatli va ishchi xotira. Qisqa muddatli xotira bir lahza davomida maʼlumotni saqlashga xizmat qilsa, uzoq muddatli xotira uzoq yillar davomida saqlanadigan bilimlarni qamrab oladi. Ishchi xotira esa joriy vazifalarni bajarishda faoliyat yuritadi. Xotira nafaqat eslab qolish uchun, balki yangi bilimlarni oʻzlashtirish va oʻrganish jarayonida ham muhimdir. U holda inson avvalgi tajribalariga asoslangan holda oʻzini rivojlantira olmaydi. Psixologik manbalarda koʻrsatilishicha, psixikaning eng mushim xususiyati shundan iboratki, inson tashqi taʼsirotlarning aks ettirilishidan oʻzining keyingi faoliyatida, xatti-sharakatlarida doimo foydalanadi va ijodiy yondashuvi natijasida baʼzi bir oʻzgarishlar kiritadi. Insonda shaxsiy tajriba, koʻnikma, malaka va bilim koʻlami orta borishi hisobiga faoliyat hamda xulq-atvor tobora murakkablashib, yangi mazmun, yangi sifat kasb eta boshlaydi. Maʼlumki, agar tashqi olamning bosh miya katta yarim sharlari qobiqida xosil boʻladigan obrazlari, timsollari va ularning izlari yoʻqolib ketaversa, tajribaning saqlanishi, bilimlarning boyishi, murakkablashishi, muayyan tartibga kelishi, qaytatdan jonlanishi mutloqo mumkin boʻlmas edi. Modomiki shunday ekan, mazkur obrazlar bir-biri bilan oʻzaro uzviy bogʻlanib, asta-sekin mustashkamlanib, miya qobiqida puxta saqlanib qoladi, shu bilan birga, hayot va faoliyatning muayyan talablariga muvofiq ravishda qaytatdan jonlanadi, avvalgi solatini boshqatdan namoyon qiladi. Hozirgi davrda qoʻllanib kelinayotgan adabiyotlarda xotiraga mana bunday tarzda taʼrif berilib kelinmoqda: "Individning oʻz tajribasida esda olib qolishi, esda saqlashi va keyinchalik uni yana esga tushirishi xotira deb ataladi". Lekin bu taʼrifda xotiraga taaluqli boʻlgan juda kop sifatlar, xossalalar va xususiyatlar oʻz aksini topmagan, shuning uchun uni mukammal, ixcham, pishiq ifodalangan deyishga hech qanday haq shuquqimiz yoʻq. Taʼrifda xotiraning esda olib qolish, esda saqlash, esga tushirish, unutish, tanish, eslash kabi asosiy jarayonlari alohida ajratib koʻrsatilgan boʻlsa-da, lekin ularning har biri mustaqil holat va jarayon hisoblanmaydi. Chunki ular muayyan faoliyat davomida, xoh bilish, xoh nemik faoliyat boʻlishidan qatʼi nazar shakllanadi

va o'sha faoliyat tuzilishi, mohiyati va mazmuni bilan belgilanadi. Shuning uchun insonning muayyan bir materialni esda olib qolishi, esda saqlashi, esga tushirishi uning individual tajriba ko'lamini bilan saviyasi hamda aql-zakovati darajasiga bog'liqdir. Chunki esda olib qolingani narsa va hodisalarni keyinchalik qo'llash uchun esga tushirish lozim bo'ladi; bu mnemik faoliyatni talab qiladi. O'zlashtirilgan materiallarning ushbu faoliyat doirasidan chiqib ketishi esa uning unutilishiga olib keladi. Materialni esda saqlash bu uning shaxs faoliyatida qanday aks etishiga bog'liq. Shuning uchun odamning bilish faoliyati, har xil holatlarda: xulq-atvori, hayotiy tajribasi va madaniy malakasiga ko'ra belgilanadi. Lekin, bu to'g'rida qarama-qarshi nuqtayi nazarlar ham mavjud, ular o'zaro mezonlari hamda sharhlari bilan farqlanadi.

Tafakkur insonning mavjud bilimlar va tushunchalardan foydalanib, yangi bilimlarni ishlab chiqish, muammolarni hal qilish va fikr yuritish qobiliyatidir. Tafakkur turlari orasida analitik, mantiqiy, induktiv va deduktiv tafakkurlar ajratiladi. Ushbu jarayon miyaning murakkab mexanizmlariga asoslanadi va insonning o'ylash qobiliyati orqali voqelikni chuqur anglash imkonini beradi. Tafakkur orqali inson mavjud bilimlar asosida yangi g'oyalar va yechimlarni ishlab chiqadi, bu esa intellekt va kreativlik bilan uzviy bog'liqdir. Umumiy psixologiya darsliklarida tafakkurga berilgan ta'rif turlicha bo'lib, bunda uning ikkita yoki uchta muhim xususiyati ta'kidlab o'tiladi. Jumladan, P.I.Ivanovning darsligida „tafakkur insonning shunday aqliy faoliyatidirki, bu faoliyat voqelikni eng aniq, to'g'ri, to'liq, chuqur va umumiy lashtirib aks ettirishga (bilishga), insonning tag'in ham oqilona amaliy faoliyat bilan shug'ullanishiga imkon beradik deb ta'riflanadi. Ushbu ta'rifda tafakkurning to'la, aniq va umumlashtirilgan holda aks ettirishi ta'kidlanadi, ammo uning xarakterli xususiyatlaridan bivosita, so'z yordami bilan ifodalanishi muallifning diqqat markazidan chetda qolgan. M.V.Gamezo o'z fikrini „tafakkur voqelikning umum - lashtirish holda va so'z hamda o'tmish tajriba vositalarida aks ettirishi"dir deya bayon qiladi. Bizningcha, tafakkurga berilgan ushbu ta'rif uning predmetini to'la ochib berish uchun yetarli emas. Shu bois boshqa manbalarga murojaat qilishga to'g'ri keladi. A.V.Petrovskiy tahriri ostida

chop etilgan darslikda tafakkurga ushbu shaklda ta'rif beriladi: „Tafakkur — ijtimoiy-sababiy, nutq bilan chambarchas bo'g'liq muhim bir yangilik qidirish va ochishdan iborat psixik jarayondir, boshqacha qilib aytganda, tafakkur voqelikni analiz va sintez qilishda uni bevosita va umumlashtirib aks ettirish jarayonidir“. Bu ta'rif tafakkur xususiyatlarini yuqoridagilardan ko'ra bir muncha kengroq ochib berish uchun xizmat qila oladi, biroq bu ta'rifni ham unchalik mukammal, deb boim aydi.

Intelekt – insonning bilimlarni o'zlashtirish, ulardan samarali foydalanish va muammolarni hal qilish qobiliyatidir. U mantiqiy fikrlash, muammolarni tushunish va ularni hal qilish, yangi bilimlarni tez va samarali o'zlashtirish kabi jarayonlarni qamrab oladi. Intelektni rivojlantirish uchun intellektual o'yinlar, muammoli vazifalar bilan ishlash va doimiy o'rganish muhimdir. Bugungi kunda sun'iy intellekt (AI) sohasining rivojlanishi insonning aqliy qobiliyatlarining imkoniyatlari haqida yangi savollarni keltirib chiqarmoqda. Kreativlik – bu yangicha fikrlash va original g'oyalar yaratish qobiliyati. U insonning ijodiy salohiyatini namoyon qiladi va ko'pincha san'at, fan, texnologiya kabi sohalarda yorqin ifodalanadi. Kreativlikni rivojlantirish uchun ochiq fikrlash, qiziqish bilan kuzatish, turli tajribalarni o'rganish va yangi yondashuvlarni sinab ko'rish talab qilinadi. Bu jarayon insonning boshqa qobiliyatlariga, xususan, xotira va tafakkurga ham asoslanadi. Xotira, tafakkur, intellekt va kreativlik bir-biri bilan chambarchas bog'langan. Xotira yangi bilimlarni saqlab, tafakkur orqali ularni qayta ishlash va tahlil qilishga imkon beradi. Intelekt bu jarayonlarni samarali bajarishni ta'minlasa, kreativlik esa o'rganilgan bilimlardan foydalangan holda yangilik yaratishga yo'l ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. G'ulomov S., G'ozibekov A. Psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2008.
2. Jalolov J. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.
3. Nasriddinov A. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010.

4. Yusupov R. Inson psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
5. Karimov A. Kreativ fikrlash va ijodkorlik. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
- 6 .E .G‘OZIYEV PSIXOLOGIYA Kasb-hunar kollejlari uchun darslik Ikkinchi nashri,,O‘QITUVCHI" NASHRIYOT-MATBAA IJODIY UYI TOSH KENT - 2008 www.ziyouz.com kutubxonasi
7. E.G‘OZIYEV UMUMIY PSIXOLOGIYA Psixologiya mutaxassisligi uchun o‘quv qo‘llanma II -kitob Toshkent - "Universitet" - 2002